

Көркем мәтіннің эпистемиялық аспектілері

.

Көркем мәтіндер - көркем мәтіндерден, ғылыми мәтін бірліктерінен тұрады. Олардың ішінде ырғақтар мен тақырыпшыларға келетін. Көркем әдебиет мәтіндері, өлең, өлең, пьеса, мақала, ғылым негіздемелер, нұсқау

Тұтас емес мәтіндер - басқа оқушылардың талап етеді, себебі мәтіннің ақпараттық бірлікте тұрады (кесте, диаграмма, графика, сурет, жарнама, сканворд, хабарландыру, карта, анкета, құттықтау, комментарий)

Мәтіндер. Ұсынылатын мәтіндер төрт түрлі форматта ұсынылады

Тұтас мәтіндердің айрықша ерекшелігі - бірін-бірі толықтырып тұратын вербалды және невербалды емес элементтер. Бүтінгі мәтін көптеген ақпараттық мәтін элементтеріне ұсынылымдық форматта беріледі. Тұтас және тұтас емес мәтіндердің бірін-бірі біріктіреді. (парақша, журнал және басқалары)

Құрамдас мәтіндер мәтіннің тұтас емес форматы жинақталған да тұтас мәтіндерді біріктіреді. Мәтіндер тек дереккөздерден алынады. Бір тақырыптық әр автордың пікірі, ойы. Мәтіндер тақырыбына жамалған әрбір тақырыптың не бірдей тақырыпқа жамалған газет материал және бұл тақырыпты қамтитын ұна-үгік мәтін беріледі

Көркем мәтіннің эпистемиялық аспектілері — оның танымдық әлеуеті, шындық пен ақиқатқа қалай қол жеткізуі, ақиқаттың көркем түрде бейнеленуі - маңызды тақырыптардың бірі болып табылады.

Эпистемия - білімді, танымды зерттейтін философиялық сала. Бұл ұғым көркем мәтінге қолданылғанда, мәтіннің танымдық құндылығын, оның оқырманға жаңа білім беру немесе әлемді түсінуге әсер ету қасиетін анықтайды.

Көркем мәтіндер тек фантазия мен қиялдың жемісі емес, олар арқылы жазушылар қоғамдағы шындықты, адами құндылықтарды, этикалық мәселелерді, тарихи фактілерді немесе болашаққа деген көзқарастарын жеткізеді.

Көркем мәтіннің эпистемиялық аспектілері келесі өлшемдер бойынша қарастырылады:

Мазмұндағы танымдық ақпарат

Көркем мәтінде тарихи, философиялық, ғылыми немесе мәдени деректер қамтылуы мүмкін. Оқырман шығарманы оқу арқылы белгілі бір білім алады немесе жаңаша көзқарас қалыптастырады.

Авторлық таным

Жазушының әлемді тануы, сол танымның мәтінге көрініс беруі. Автордың танымдық тәжірибесі шығарманың эпистемиялық әлеуетін анықтайды. Мәтін - автордың шындықты түсіну мен оны көркем бейнелеу жолы.

Оқырманның танымы

Мәтінді оқыған сайын оқырман жаңа бір шындықты таниды, белгілі бір философиялық немесе этикалық мәселелер туралы ой түйеді. Әдебиет арқылы оқырман өз білімі мен танымдық қабілеттерін кеңейтеді.

Тіл мен таным

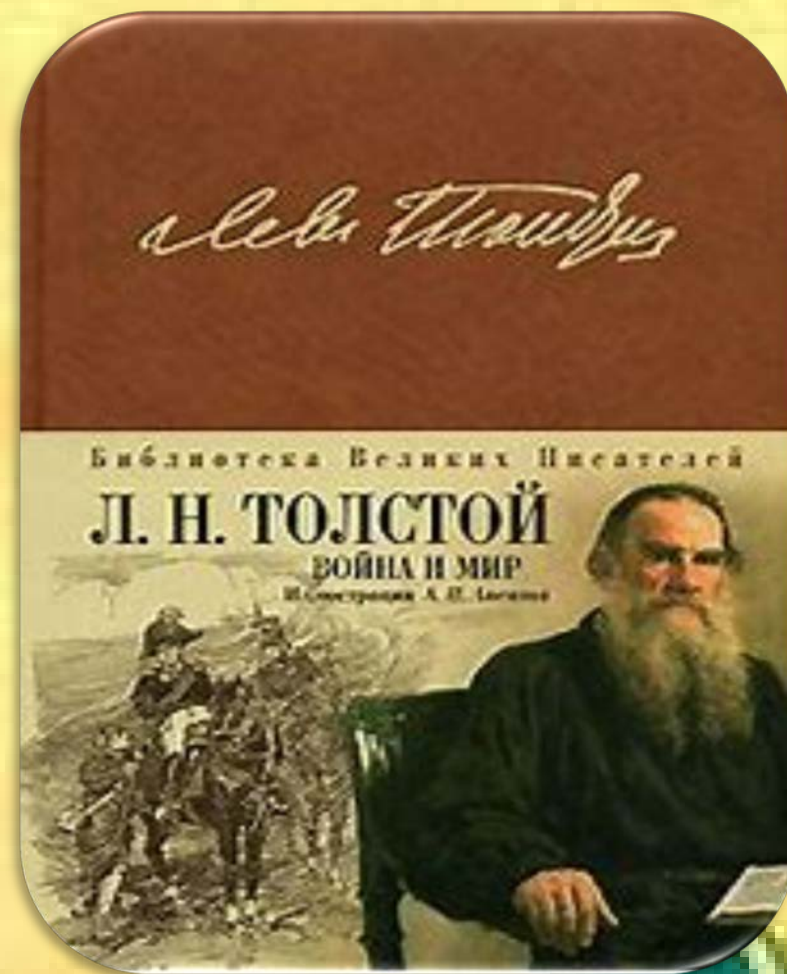
Көркем мәтіндегі тілдің рөлі де эпистемиялық аспектілердің бірі болып табылады. Тіл - адам танымының негізі. Жазушы тіл арқылы оқырманның ішкі әлеміне әсер етіп, оған жаңа білім береді. Әдебиеттанушы М.Бахтиннің пікірінше, тіл - танымдық құрал. Ол көркем мәтіннің оқырман санасында қалай қабылданатынын, мәтіннің қалай танылатындығын анықтайды.

Мысалы, *Абай өлеңдеріндегі қазақтың ұлттық болмысы мен табиғатын бейнелеу арқылы тілдің танымдық рөлін айқын көруге болады.*

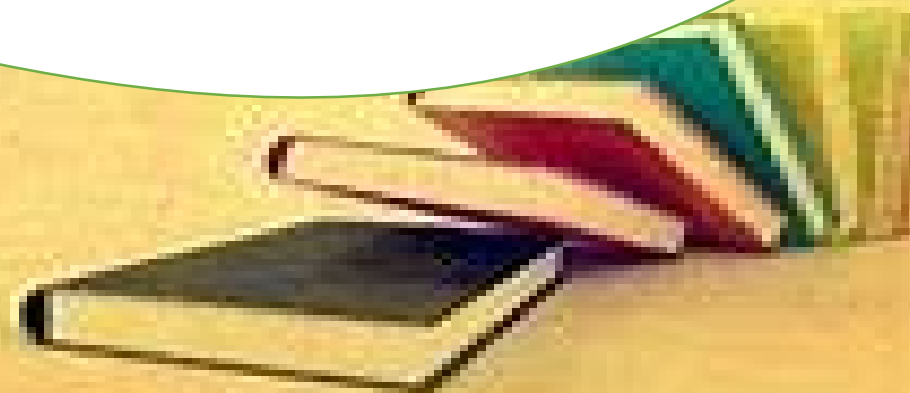
Көркем мәтіндегі шындық пен фантазия

Көркем мәтін көбінесе шындық пен қиялды араластырып береді. Шынайы өмірден алынған элементтер мен қиялдандырылған жағдайлар мәтіннің эпистемиялық әлеуетін арттырады. Мысалы, тарихи романдарда шынайы оқиғалар мен кейіпкерлердің өмірі, саяси жағдайлар сипатталады, бірақ олардың барлығы автордың қиялымен толықтырылған. Бұл оқырманға тарихи шындықты тануға мүмкіндік береді, алайда оны тану барысында әртүрлі көзқарастарды қабылдайды. Мысалы, Лев Толстойдың "Соғыс және бейбітшілік" шығармасында Ресейдің 1812 жылғы соғысы тарихи дерек ретінде баяндалады, бірақ кейіпкерлердің ішкі сезімдері мен оқиғаларды қабылдауы автордың жеке танымы арқылы берілген.

Мәтіндегі философиялық және этикалық мәселелер

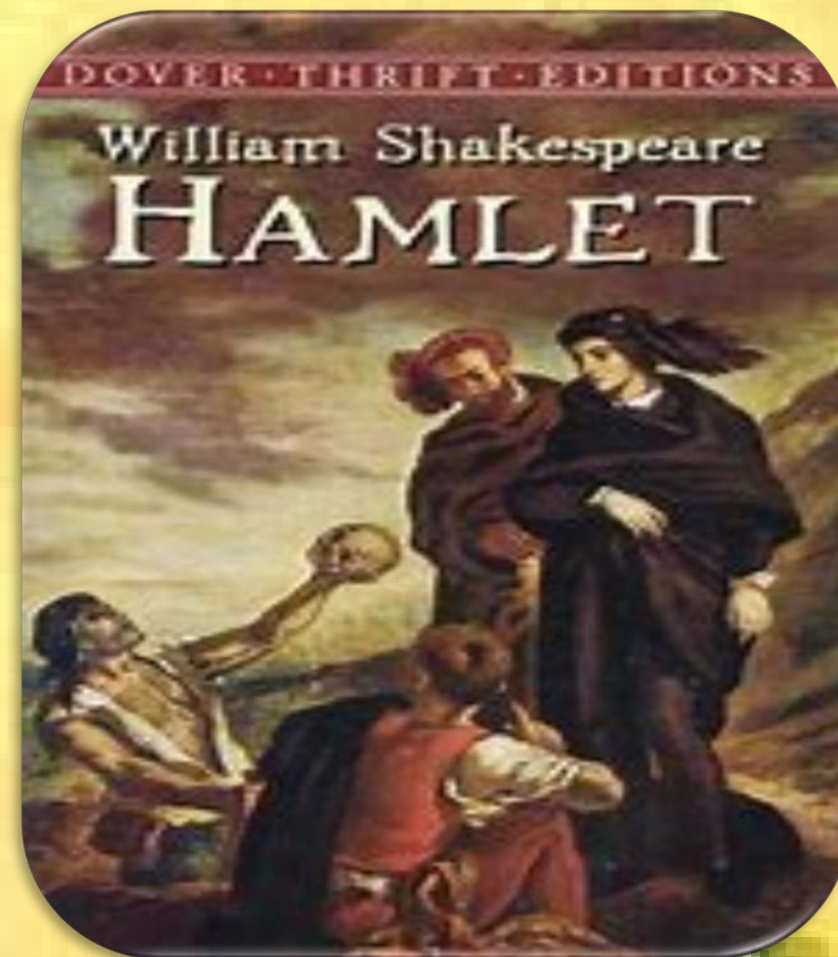
Көркем мәтіннің эпистемиялық аспектілерінің бірі - оның философиялық және этикалық сұрақтарды қозғауында. Мысалы, Достоевскийдің шығармаларында адамның ішкі жан дүниесіндегі қайшылықтар, моральдық мәселелер, адам өмірінің мәні туралы терең философиялық мәселелер көтеріледі. Бұл оқырманның танымдық қабілеттерін дамытуға, жаңа көзқарастар қалыптастыруға, кейде тіпті өмірлік позициясын өзгертуге ықпал етеді.

Оқырманның белсенді рөлі

Көркем мәтінді оқу барысында оқырман белсенді қатысушы болып табылады. Ол мәтіндегі идеяларды, оқиғаларды өз танымдық тәжірибесімен салыстырып, талдайды. Бұл процесте оқырман жаңа білім алып қана қоймайды, сонымен қатар өз әлеміне жаңа көзқарас қалыптастырады.

Мысалы, Шекспирдің драмаларын оқығанда оқырман ондағы этикалық мәселелерді, адамның ішкі жан дүниесіндегі күрес пен қайшылықтарды түсініп, өз өміріне қатысты ой түйеді.

Көркем мәтіннің эпистемиялық аспектілері оның танымдық әлеуетін ашады. Бұл аспектілер арқылы мәтін тек эмоция немесе эстетикалық ләззат көзі ғана емес, сонымен қатар таным көзіне айналады. Автордың әлемді тану жолы, оқырманның мәтінді қабылдауы және түсінуі көркем мәтіннің шындықты бейнелеу қабілетін көрсетеді.

Сол себепті көркем әдебиет — адамзат мәдениетінің және танымының ажырамас бөлігі.

Тест

Көркем мәтіннің эпистемиялық аспектілері

1. Көркем мәтіндегі эпистемиялық аспектілер нені білдіреді?

- A) Мәтіннің эмоциялық әсерін
- B) Мәтіннің танымдық және білім беру қабілетін
- C) Мәтіннің көркемдік элементтерін
- D) Мәтіндегі диалогтар санын

2. Эпистемия қандай ғылым саласын зерттейді?

- A) Тарих
- B) Таным және білімді
- C) Психология
- D) Лингвистика

3. Көркем мәтінде қандай элементтер эпистемиялық болып табылады?

- A) Тек қана оқиғалар
- B) Тек кейіпкерлердің эмоциялары
- C) Танымдық ақпарат және идеялар
- D) Тек диалогтар

4. Көркем мәтін арқылы оқырман не алады?

- A) Жаңа эмоциялар
- B) Тек эстетикалық әсер
- C) Жаңа білім мен танымдық көзқарас
- D) Сюжеттік шешімдер

5. Лев Толстойдың "Соғыс және бейбітшілік" шығармасындағы эпистемиялық аспектілер неге негізделген?

- A) Фантастикалық оқиғалар
- B) Шынайы тарихи деректер және олардың философиялық түсініктерімен араласуы
- C) Толығымен қиялдандырылған әлем
- D) Кейіпкерлердің эмоционалдық әсерлері

6. Достоевский шығармаларында қандай эпистемиялық мәселелер көтеріледі?

- A) Моральдық және философиялық мәселелер
- B) Тек махаббат туралы оқиғалар
- C) Адамдардың сыртқы келбеті
- D) Оқиғалардың уақыттық реті

7. Көркем мәтіндегі тіл қандай рөл атқарады?

- A) Сюжетті баяндау
- B) Оқырманға тек эмоция беру
- C) Оқырманның танымдық қабылдауына әсер ету
- D) Тек диалогтар құру

8. Көркем мәтін арқылы қандай танымдық ақпарат берілуі мүмкін?

- A) Тек қана эмоциялық тәжірибе
- B) Тарихи, философиялық, мәдени ақпараттар
- C) Жазушының өмірбаяны
- D) Тек қиялдандырылған ақпараттар

9. М.Бахтиннің пікірінше, тіл көркем мәтінде қандай қызмет атқарады?

- A) Кейіпкерлерді бейнелеу құралы
- B) Тек эмоциялық фон жасау
- C) Танымдық құрал ретінде қызмет ету
- D) Сюжетті күрделендіру

10. Оқырманның көркем мәтін оқудағы рөлі қандай?

- A) Мәтінді жай ғана оқу
- B) Тек жазушының ойын қабылдау
- C) Белсенді қатысушы, мәтінді талдай отырып, жаңа білім алу
- D) Тек эмоциялық реакция беру

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1. Зейнолла Қабдолов. Сөз өнері. А. Санат, 1992.*
- 2. Қалижан Бекхожин. Көркем әдебиет және эстетика. А. Жазушы, 1981.*
- 3. Сейтжан Сауытбеков. Қазақ романы және оның танымдық аспектілері. А. Мектеп, 2007.*
- 4. Серік Қирабаев. Әдебиет және шындық. А. Жазушы, 1990.*
- 5. Тұрсын Жұртбай. Дулыға: Көркемдік және танымдық талдау. А. Қазығұрт, 2004.*
- 6. Рымғали Нұрғали. Көркемдік таным және әдебиет теориясы. А. Ана тілі, 1991.*
- 7. Қабдеш Жұмаділов. Тарих және көркемдік таным. А. Жазушы, 2009.*
- 8. Сұлтанғали Садырбаев. Көркем шығарманың табиғаты. А. Ғылым, 1997.*

Назарларыңызға рақмет!

